

Stiftelsen för internationalisering
av högre utbildning och forskning
– *STINT*

En granskning av verksamheten 1994 – juni 2000

Stiftelsen för internationalisering
av högre utbildning och forskning
– *STINT*

En granskning av verksamheten 1994 – juni 2000
Utförd av Kungl. Vetenskapsakademien

KVA rapport 2001:1

Kungl. Vetenskapsakademien © 2001

Grafisk form och produktion: Typoform

Tryck: Svanbergs tryckeri i Växjö AB

ISSN: 1102-4771

Innehåll

Inledning	4
Verksamhetens organisation, administration och ekonomi	5
STINTs uppgifter	6
Stipendieprogrammen	
Stipendier för nyblivna svenska doktorer (postdoktorer)	7
STINT Visiting Scientists/Scholars	9
STINT Fellowships Programme	9
STINT Scholarships Programme	10
STINT Programme for Teaching Excellence	10
Övriga stipendier	10
Stöd till universitets och högskolors medverkan i EU:s ramprogram för forskning	11
Andra former av stöd	12
Information och marknadsföring	12
Hemsida	12
Representation vid konferenser	12
Skriftlig information	12
Seminarier	12
Information till stipendiater	13
Rapportering och uppföljning	13
Granskningsgruppens bedömning och förslag	14
Stipendieprogrammen	14
EU:s ramprogram	17
Policyinriktade insatser	18
Samverkan med andra organ	18
Slutomdöme	19
Bilaga: Fördelningen av stipendier enligt kön, vetenskapsområde, högskoleort och samverkansland	20

Inledning

Genom regeringsbeslut den 24 juni 1994 inrättades med medel från de tidigare löntagarfonderna en stiftelse för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT). Enligt stadgarna skulle stiftelsens verksamhet byggas upp successivt på grundval av stiftelsens egna, självständiga bedömningar och stiftelsens aktiva planering.

Två uppgifter specificeras emellertid redan i stadgarna, nämligen finansiering av svenska och utländska postdoktorers vistelser vid utländska respektive svenska universitet och högskolor samt stipendiering av unga akademiker från länder i dynamisk utveckling för studier i Sverige. Övergångsvis fick stiftelsen också uppdraget att bidra till finansieringen av Sveriges deltagande i EU:s fjärde ramprogram för forskning.

Enligt stadgarna har Kungl. Vetenskapsakademien rätt att granska denna liksom övriga stiftelsers verksamhet. KVA har gett direktiv för en sådan granskning av STINT och utsett ledamöterna Kjell Härnqvist och Leif Wastenson att med biträde av Astrid Auraldsson förbereda akademiens utlåtande.

I direktiven till KVA:s granskare betonas att ”granskningen i allt väsentligt skall fokusera på innehållsliga frågor, d.v.s. en verksamhets- och projektbedömning som görs från vetenskapliga utgångspunkter”. Vid sidan av denna granskning sker en fortlöpande revision, varvid en av sakkörerna är utsedd av KVA.

Granskningsgruppen redovisar i det följande sitt utlåtande. Detta bygger dels på en omfattande genomgång av material som ställts till förfogande av STINT, dels på samtal med vissa tidigare och nuvarande ledamöter av STINTs styrelse, med dess verkställande ledning och beredningsorgan, med företrädare för forskningsråd och motsvarande med vilka STINT samverkar, med företrädare för universitet samt med enstaka anslagsmottagare.

Det skriftliga materialet innefattar stiftelsens stadgar, riksdagsrevisorernas rapport 1999/2000:6, årsredovisningar, framtidsplaner, hemsidor, policydokument för beredningsledamöter, enstaka styrelseprotokoll samt exempel på anslagsmottagares återrapportering till STINT.

Verksamhetens organisation, administration och ekonomi

STINT inrättades den 1 augusti 1994 och en första styrelse under ordförandeskap av ambassadör Leif Leifland utsågs av regeringen. Den 1 oktober 1994 tillträdde departementsrådet Roger Svensson befattningen som verkställande direktör.

Enligt de ursprungliga stadgarna skulle styrelsen själv fortsättningsvis utse och entlediga ledamöter. En ändring av stadgarna den 7 januari 1997 återförde tillsättning av ordförande och övriga styrelseledamöter till regeringen. En ny styrelse utsågs med dåvarande generaldirektör Agneta Bladh som ordförande. När hon i oktober 1998 blev statssekreterare i utbildningsdepartementet efterträddes hon som ordförande av professor em. Olof Ruin. En ny styrelse under ordförandeskap av direktör Anders Mellbourn tillträdde den 1 januari 2000. Dess mandat utlöper vid slutet av 2001.

Under verkställande direktören har ett kansli med ytterligare fem personer successivt byggts upp.

Stiftelsen erhöll vid sin start ett kapital på 1 057 miljoner kronor. Under perioden 1995–1999 förbrukades 541 miljoner, varav 42 miljoner gått till kansli och fondförvaltning och 499 miljoner till stipendier och anslag. Likafullt hade Stiftelsens förmögenhet vid ingången av år 2000 ett marknadsvärde av ca 1 800 miljoner kronor, vilket vittnar om en god tillväxt. Av kapitalet utgjordes 31 procent av svenska aktier, 13 procent av utländska aktier och aktiefonder och 56 procent av räntebärande placeringar. Förmögenheten förvaltas av Handelsbanken och Nordbanken under tillsyn av en av styrelsen utsedd placeringsdelegation.

STINTs uppgifter

Vid bildandet av stiftelserna i samband med löntagarfondernas avveckling erhöll STINT uppgiften att inom alla vetenskapsområden bevaka en speciell dimension, nämligen *internationalisering* av forskning och forskarutbildning och, väl att märka, även av den högre utbildningen generellt.

Stadgarna för STINT understryker att det är svenska intressen som skall främjas genom internationalisering. I sammanfattning är STINTs uppgift att i en anda av upplyst egenintresse främja internationalisering

- för att stärka kvaliteten och kompetensen i svensk högre utbildning och forskning (vi skall lära av och tillsammans med andra)
- för att vidmakthålla, stärka och öppna kanaler till länder med vilka Sverige vill utveckla särskilda kulturella och ekonomiska relationer.

Vissa av dessa uppgifter specificerades såsom nämnts redan i de ursprungliga stadgarna, nämligen stöd till utlandsvistelser på postdoktorstadiet, stipendiering av unga akademiker från länder i dynamisk utveckling för att möjliggöra deras deltagande i svensk förberedande forskarutbildning samt under en övergångstid kompletterande finansiering av EU:s fjärde ramprogram. Alla tre uppgifterna gavs utrymme redan under 1994–1995.

Under verksamhetsåret 1996 tillkom ett program för utländska gästforskare vid svenska universitet och högskolor (*visiting scientists/scholars*) samt ett program för forskningssamarbete mellan seniora forskare och forskargrupper vid svenska och utländska universitet (*fellowships*). Med början 1996 slöt STINT också avtal med universitet i tredje världen som ger dessa universitet rätt att nominera stipendiater för utbildning på mastersnivå i Sverige (*scholarships*).

Verksamhetsåret 1998 tillkom ett utbytesprogram för akademiska lärare (*teaching excellence*).

Verksamhetsåret 1999 utdelades särskilda stipendier för doktorander i kulturvetenskap avsedda att möjliggöra en termins studier utomlands.

Slutligen har stiftelsen under år 2000 beviljat ett antal specialdistinerade eller mindre stipendier för utlandsvistelser.

STINT har på detta sätt gradvis byggt upp sin verksamhet genom att inrätta nya program för stöd till internationalisering. I det följande kommer dessa olika program att beskrivas och diskuteras. En siffermässig översikt över den relativa fördelningen av de olika stipendieprogrammen ges i bilaga. Denna bygger på de årliga verksamhetsberättelserna och protokollet från utdelningen i april 2000. I texten redovisas också vissa jämförelser mellan ansökta och beviljade stipendier till postdoktorer 1997-2000.

Stipendieprogrammen

Stipendier för nyblivna svenska doktorer (postdoktorer)

Stipendierna till postdoktorer ger möjlighet till minst ett och högst två års vistelse för forskning vid utländskt universitet.

Under åren 1995–1999 utdelades 295 stipendier med ett genomsnittligt belopp av 443 tusen kronor. År 2000 utdelades ytterligare 83 stipendier. Räknat över hela perioden var 78 procent av stipendiaterna män och 22 procent kvinnor.

Under de två första åren bedrevs programmet i liten skala (33 resp 25 stipendiat). Stiftelsens stipendier fungerade då som ett reellt tillskott vid sidan av de postdoktors-program som forskningsråden drev. Från och med 1997 tog STINT i realiteten över de program som forskningsråden haft och som lades ner på grund av den reduktion som rådets anslag drabbades av. Ett nära samarbete mellan råden och STINT fortsatte genom att råden granskade de ansökningar som inkom till STINT. Denna ordning upphörde år 2000 då stiftelsen inrättade egna beredningsgrupper för granskning och urval. Dessa grupper behandlar också ansökningarna till programmen för *visiting scientists* och *fellowships*.

Vid de fyra senare utdelningarna har antalet stipendiat i genomsnitt varit drygt 80 per år, utvalda bland i genomsnitt 330 sökande. Bland manliga sökande har 28 procent fått sina ansökningar beviljade, bland kvinnliga sökande däremot endast 18 procent. STINT har dock medvetet varit inriktad på att minska skillnaderna mellan män och kvinnor.

Fram till år 2000 urskildes fem vetenskapsområden motsvarande de med STINT samarbetande forskningsråden. Det största antalet stipendier fick sökande inom det naturvetenskapliga forskningsrådets område (42 procent). Det humanistisk-samhällsvetenskapliga, det medicinska och det tekniska området fick vardera c 17 procent och det lantbruksvetenskapliga området 7 procent. När det gäller de områden som svarar mot NFR, HSR och MFR motsvarar andelarna av stipendiat i stort sett andelarna bland de sökande. Andelen bifall var något högre för de teknik- och lantbruksvetenskapliga områdena.

Flest ansökningar kom från universitet och högskolor i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, men bifallprocenten var endast obetydligt högre för dessa orter än för landet som helhet.

Bland de värdländer som ansökningarna avsåg dominerade Förenta Staterna med nära hälften av ansökningarna och andra engelskspråkiga länder kom närmast efter. Även bifallsprocenten var högre än genomsnittligt för Förenta Staterna men också för Tyskland. Få ansökningar och ännu färre anslag avsåg utomeuropeiska länder utanför det engelskspråkiga området.

Programmet riktar sig till yngre forskare som avlagt sin doktorsexamen högst tre år före ansökningstillfället. En jämförelse mellan antalet ansökningar under de fyra senaste åren och antalet doktorsexamina under närmast föregående femårsperiod visar att antalet ansökningar motsvarar 18

procent av doktorsexamina, praktiskt taget lika för män och kvinnor. Däremot är andelarna mycket olika för olika vetenskapsområden. Inom naturvetenskap är andelen sökande 44 procent av doktorerna under motsvarande period, inom teknikvetenskap knappt 10 procent. Inom kulturvetenskap söker männen oftare än kvinnorna och får oftare bifall till sina ansökningar. Inom teknikvetenskap har 44 procent av kvinnorna mot 33 procent av männen fått sina ansökningar beviljade.

Dessa jämförelser tyder på att postdoktor-programmet motsvarar olika behov inom olika vetenskapsområden. Viktigast är det för naturvetarna som sannolikt mer än övriga siktar på akademiska befattningar. Medicinare och tekniker kan redan med sin doktorsexamen räkna med alternativa karriärer inom sjukvården resp näringslivet. För kulturvetarna är framtidsutsikterna diffusa.

STINT ger s k repatrieringsbidrag till årskullarna 1997–1999 inom postdokprogrammet om de, när de återvänder hem, söker sig utanför universitetsvärlden och ansöker om detta bidrag som ett led i att få en anställning. Bidraget som motsvarar en forskarassistents lön utgår under sex månader och betalas till arbetsgivaren.. Därefter anställs förhoppningsvis stipendiater mot vanlig lön.

Under 1996 beviljades i princip repatrieringsbidrag till alla som sökte detta stöd. I det samarbete med forskningsråden som ägde rum 1997–1999 tog forskningsråden över ansvaret för repatriering av dem som önskade återvända till universitetet. Forskningsråden upphörde med detta stöd år 2000. För att något uppväga detta bortfall medger STINT numera att stipendiater vistas de sista tre månaderna av sin stipendieperiod i Sverige.

Granskningsgruppen har tagit del av ett urval av slutrapporter från 1997 års stipendiater. Anmärkningsvärt många hade ännu inte kommit in med sina slutrapporter, och rapporterna varierade starkt i utformning och kvalitet. Trots detta förefaller det möjligt att dra vissa slutsatser.

De olika vetenskapsområdena skiljer sig starkt. Stipendiater från i vid mening naturvetenskapliga områden har under sin stipendietid som regel arbetat inom en grupp av forskare med besläktad inriktning och haft stort utbyte såväl vetenskapligt som socialt av postdoktor-vistelsen. Kulturvetarna har däremot fått sitt huvudsakliga utbyte genom tillgång till välrustade bibliotek och andra samlingar för sina rätt ensamma studier, ofta i doktorsavhandlingens förlängning. De har haft svårare att finna en grupp med gemensam inriktning.

Med en mera fullständig och enhetlig slutrapportering skulle STINT antagligen kunna dra viktiga slutsatser för programmets uppläggning och stipendiaternas förberedelse för en längre utlandsvistelse, vilken i regel bjuder på en rad praktiska problem.

STINT är en bland flera organisationer som ger stipendier för postdoktorers utlandsvistelse. På initiativ av STINT har en kartläggning gjorts av stipendier och bidrag för längre utlandsvistelser samt gästforskarbesök. Den ger en god överblick över de samlade resurserna för sådant utbyte från ett stort antal organisationer, forskningsråd och fonder (*Melin & Löwhagen, 2000*).

När det gäller postdoktorerna är STINT-stipendiernas fördelning på vetenskapsområden och länder rätt likartad totalbilden, medan särskilda

villkor för vissa stipendier (t ex från HSFR) gör att kvinnornas andel är högre i totalen än som är fallet beträffande STINT. Kartläggningen ger vid handen att postdoktorernas möjligheter totalt sett är relativt väl tillgodosedda genom nuvarande stipendievolymer. Denna bedömning delas av flertalet av dem som granskningsgruppen har intervjuat.

STINT Visiting Scientists/Scholars

Inom gästforskarprogrammet kan forskare vid svenska institutioner söka medel för att inbjuda utländska forskare på postdoktorsnivå och högre för sex till tolv månaders verksamhet vid värdinstitutionen. Programmet introducerades inför 1996 års utdelning. T.o.m. 2000 hade 139 bidrag till gästforskare utdelats med ett genomsnittligt belopp av drygt 300 tusen kronor. Hela 90 procent av stipendiaterna hade föreslagits av män. Om andelen bifall finns information för 1997 – 1999. För kvinnliga stipendiatier var andelen 19 procent, för manliga 18 procent.

Vid jämförelse mellan olika vetenskapsområden visar det sig att medicin och teknik relativt sett har ett större inflöde av gästforskare (45 procent av samtliga) än utflöde av postdoktorer (34 procent), medan naturvetenskap och lantbruksvetenskap tillsammans uppvisar det motsatta förhållandet (37 resp 49 procent). Inom kulturvetenskap går samma andel (17 procent) i båda riktningarna.

USA leder även här som utbytesland men med 30 procent av gästforskarbidragen mot 53 procent av postdoktor-stipendierna. Närmast kommer Ryssland med 9 procent av gästforskarna mot inga postdoktorer. Också de mindre europeiska länderna och länder i tredje världen har här en starkare ställning än när det gällde svenska postdoktorer.

De stora universitetsorterna med undantag för Lund tar emot en större andel av gästforskarna än deras andel av postdoktorer.

STINT Fellowships Programme

Detta program syftar till mer långsiktigt utbyte mellan forskargrupper vid svenska och utländska universitet. Stödet avser merkostnaderna i ett bilateralt utbyte under högst fyra år. Det söks av en senior forskare vid svensk institution efter avtal med en kollega vid utländsk institution.

Under perioden 1996–2000 har 90 sådana samarbetsprojekt inletts. På grund av sin långvarighet innebär de näst efter EU-bidragen och postdoktorsprogrammet det största ekonomiska åtagandet för STINT.

De flesta projekten finns även här inom naturvetenskap, relativt tätt följd av kulturvetenskap, teknik och medicin. Andelen kvinnor bland de svenska anslagsmottagarna är 22 procent – alltså i stort sett densamma som för postdoktorer och gästforskare.

Bland orterna dominerar Stockholm och Uppsala mycket klart (31 resp 27 av de 90 samarbetsprojekten).

Bland samarbetsländerna ligger USA först även här med 32 av de 90 projekten. Inte mindre än 25 länder, varav flertalet utanför Europa, delar på återstoden. Den geografiska spridningen är avsevärt större än i de tidigare beskrivna programmen.

STINT Scholarships Programme

Scholarship-programmet avser studier på mastersnivå vid svenska universitet och högskolor. Programmet riktar sig främst till länder i Latinamerika, Stillahavsasien samt Sydafrika, där STINT haft samarbetsavtal med sammanlagt 19 universitet. Stipendierna fördelas till svenska universitet och högskolor med internationella mastersprogram.

Under åren 1996–2000 utdelades 398 sådana stipendier, varav två tredjedelar avsåg kurser inom tekniska ämnesområden. Därefter kom medicin och kulturvetenskap. Om könsfördelningen bland stipendierna finns ingen uppgift.

Mer än en tredjedel av stipendierna gick till kurser vid Chalmers tekniska högskola.

T o m 1999 kom 98 av stipendierna från Kina och de sökte sig framför allt till kurser i teknik. Ytterligare 18 länder var representerade bland stipendierna.

Stiftelsen avser inte att förnya eller upprätta nya avtal med utländska universitet utan vill fortsättningsvis ha endast en ingång i programmet: studenten söker själv till lärosätet ifråga som sedan föreslår stipendier till STINT.

STINT Programme for Teaching Excellence

Programmet för lärarutbyte som startades 1998 tar fasta på att STINT inte bara har till uppgift att stödja internationaliseringen av forskning och forskarutbildning utan också av högre utbildning generellt. Programmet omfattar två delar, svenska lärares undervisning vid utländska universitet och utländska lärares undervisning i Sverige.

Av sammanlagt 79 anslag för undervisning utomlands har 39 gällt svenskar och 40 utlänningar. Även om antalen är lika är det långtifrån alltid fråga om ett bilateralt utbyte.

En tredjedel av de lärare som deltagit är kvinnor och det är en avsevärt större andel än i de tre först beskrivna programmen. Likaså är de mindre högskolornas medverkan avsevärt större i detta än i övriga program.

USA, Australien och Storbritannien svarar visserligen för 59 procent av alla ”utbyten”, men deltagandet från forskningsmässigt mindre avancerade länder är ändå förhållandevis stort.

Inga bidrag utdelades inom detta program för år 2000. För nästa år har det utlysts i en form som starkare betonar bilateralt utbyte mellan institutioner. Fortfarande tycks dock tillströmningen av sökande vara ringa.

Övriga stipendier

STINT urskiljer några ytterligare kategorier av stipendier.

Under tre år, 1999 – 2001, ger STINT särskilt stöd till utländska postdoktorer som vistas vid svenska forskningsanläggningar. Sammanlagt 24 årsplatser har fördelats till anläggningarna vilka själva utser stipendiater. Denna insats kommer att under 2000 – 2002 utsträckas till att också

omfatta stöd till unga svenska forskares vistelser vid internationella forskningsanläggningar.

1999 utdelades 50 stipendier à 100 tusen kronor till doktorander inom kultur-vetenskapliga ämnen. Tio gick till vart och ett av universiteten i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg och återstoden fördelades mellan de senare tillkomna universiteten. Stipendierna delades jämnt mellan kvinnor och män. 22 av stipendierna avsåg vistelser vid amerikanska universitet och 16 vid brittiska. Av de återstående gällde de flesta universitet i andra europeiska länder. Motsvarande utdelning sker år 2000 – 2001.

År 2000 och ytterligare fyra år utdelar STINT ettåriga Thunbergstipendier för forskarutbyte med Japan.

Inom ett nytt program för forskarstuderandes utlandsvistelser hade 180 ansökningar inkommit år 2000, varav 64 hade beviljats.

Under år 2000 har stiftelsen också startat ett program för kortare utlandsvistelser, högst två månader långa. Hittills har 102 ansökningar behandlats, 45 har beviljats, varav 16 till kvinnor.

STINT har också i samverkan med Riksbankens Jubileumsfond bidragit till fem 4-åriga forskartjänster till Torngny Segerstedts minne. Tillsammans med Högskoleverket har STINT utdelat sex stipendier för universitetslärare från nya universitet och mindre högskolor för vistelser vid tre, för sin utbildning särskilt kända, mindre universitet och colleges i USA.

Stöd till universitets och högskolors medverkan i EU:s ramprogram för forskning

För EU:s ramprogram krävs viss motfinansiering från deltagarländerna. Då medel inte fanns avsatta vid universitet eller forskningsråd för detta ändamål fick STINT vid sin tillkomst i uppdrag att svara för motfinansiering av det fjärde ramprogrammet. Sammanlagt 311 miljoner kronor har använts för detta ändamål. Medlen har kanaliserats genom olika forskningsråd och ämbetsverk, däribland NUTEK som förmedlat hälften av de anslagna medlen.

För det nu påbörjade femte ramprogrammet finns inte någon motsvarande skyldighet för STINT att bidra, men övergångsvis har universitet och högskolor tilldelats budgetramar på sammanlagt 46,5 miljoner för detta ändamål och vissa fristående forskningsinstitut 24,8 miljoner. Medlen torde främst användas för projektplanering.

Andra former av stöd

Under sina första år har STINT reserverat medel för utbyte i andra former med länder i dynamisk utveckling. Från och med innevarande år riktas detta program mot Sydkorea, Taiwan, Hongkong, Indonesien, Egypten och Mexico.

Tillsammans med Riksbankens Jubileumsfond undersöks möjligheterna att bygga upp nätverk av svenska institutioner för forskarutbildning och s k area-studier med inriktning på asiatiska länder.

Information och marknadsföring

Hemsida

Främsta källan till information om STINT är stiftelsens hemsida. Den är enligt vår bedömning informativ, lättnavigerad samt uppdateras kontinuerligt. Nyligen (november 2000) har sidan omstrukturerats. Numera finns ett system för ansökan av medel och stipendier via Internet, vilket borde effektivisera kansliets arbete med ansökningar. Länkar finns till andra stipendiegivande organisationer på ett föredömligt sätt. När det gäller det omvända så förekommer länkar till STINTs hemsida i varierande grad.

Representation vid konferenser

Andra sätt att synas är att representanter för STINT deltar i de sk internationaliseringdagarna vid svenska lärosäten. Vissa av dessa arrangemang är organiserade av SULF, men även doktorandföreningar bjuder in representanter för STINT. Enligt STINTs kansli har de allra flesta svenska lärosäten fått besök av STINT.

Skriftlig information

Inför ansökningsdagen 15 december skickas information ut till institutioner och internationella kontor på lärosätena (ca 50 mottagare). Dock önskar kansliet upphöra med detta utskick då det blir mer och mer vedertaget att finna information på hemsidan.

STINT har även haft en stående sida i Teknik och Vetenskap, men denna kommer nu att upphöra och man ämnar istället koncentrera sig på att skicka riktade pressmeddelanden till lokaltidningar på universitetsorterna i samband med att STINT beviljar större summor.

Det finns en önskan att koncentrera sig på *ett* informationsmedium, dvs hemsidan. Dock kan enligt vår åsikt inte detta medium ersätta övriga. Att söka information på hemsidan kräver en medveten uppsökande handling, vilket inte är samma sak som att t ex se en kungörelse på en anslagstavla.

Seminarier

Seminarier är enligt vår åsikt rätt medium för att skapa diskussion om hur och varför en ökad internationalisering är eftersträövandsvärd. I februari 2000 hölls i Mexico City ett möte om möjligheten till ett ökat forskningssamarbete mellan Sverige och Mexico med STINT som medarrangör. I september hölls ett uppföljningsmöte i Göteborg. Vid detta seminarium diskuterades bl a övergripande frågor om hur man bäst underlättar för studenter och yngre forskare att tillbringa tid i det andra landet.

Information till stipendiater

Den skriftliga informationen till stipendiaterna är för närvarande mer av praktisk karaktär. Den borde utvidgas till att också påminna om avrapporteringsskyldigheten, det övergripande syftet med stipendiet och att stipendiet skall ”främja svenska intressen genom internationalisering”.

Rapportering och uppföljning

Vid vår genomgång har vi konstaterat att de slutrapporter som stipendiaterna skall lämna ofta kommer mycket sent och är ojämnt när det gäller kvalitet och täckning. De läggs alltför rutinmässigt till handlingarna. Vi rekommenderar att STINT fortsättningsvis ställer mer specifika krav på rapporternas innehåll och kvalitet och utnyttjar dem som underlag för information till framtida stipendiater.

Viktigt är att få till stånd en växelverkan mellan stipendiaten och värdinstitutionen samt att se hur samarbetet fortskrider efter anslagstiden. Därtill krävs uppföljningar några år efter hemkomsten. Tiden är först nu mogen för en systematisk uppföljning av de första årskullarna av stipendiater. Frågor som behöver besvaras t ex av postdoktorer är i vilka befattningar de nu befinner sig, vilka kontakter de har med sin gamla värdinstitution, hur de upplever att stipendievistelsen påverkat deras forskning och fortsatta karriär, hade STINT behövt medverka till att underlätta deras återkomst till den svenska universitetsmiljön etc.

Granskningsgruppens bedömning och förslag

Vår bedömning utgår från Stiftelsens mandat: att främja internationaliseringen av svensk högre utbildning och forskning. Enligt stadgarna skall verksamheten byggas upp successivt och inriktas på att

- främja internationalisering för att stärka kvaliteten och kompetensen i svensk utbildning och forskning
- främja internationalisering av svensk högre utbildning och forskning för att vidmakthålla, stärka och öppna kanaler till länder med vilka Sverige vill utveckla särskilda ekonomiska och kulturella relationer
- ge tilläggsfinansiering, övergångsvis och vid behov, av Sveriges deltagande i EU:s fjärde ramprogram för forskning.

I medvetande om att det rör sig om långsiktiga processer för att nå ovanstående mål och att STINT endast varit verksam under en 5-årsperiod, därtill med korta mandattider för dess styrelse, vill vi inledningsvis ge några övergripande synpunkter med utgångspunkten ”Har svensk högre utbildning och forskning väsentligt ökat sin internationalisering som en följd av Stiftelsens verksamhet?”

Stipendieprogrammen

Först skall konstateras att STINT övertagit finansiering av verksamheter som tidigare finansierats via statsbudgeten. Det gäller *stipendier till postdoktorer för utlandsvistelser* där efter en reell förstärkning med 33 respektive 25 stipendiater 1995 och 1996 detta stipendieprogram i realiteten har inneburit ett övertagande av stipendieprogram som forskningsråden tidigare haft. Tillkomsten av STINTs stipendieprogram har knappast ökat antalet tillgängliga postdok-stipendier och därmed i nämnvärd grad denna form av internationalisering av svensk forskning.

I STINTs verksamhetsplan 1999 (VP-99) gav den dåvarande styrelsen preliminära förslag till budget för de närmaste fem åren. Där redovisas en sänkning för postdoktorala stipendier från dåvarande 40 Mkr till 30 Mkr för om 2001, en sänkning med 25%. Vi ifrågasätter det rimliga i denna sänkning mot bakgrund av den kraftiga ökningen av antalet doktorexamina och de stora pensionsavgångarna inom universitetens lärarkår om cirka 5 år. Det gäller att få duktiga svenska yngre forskare att ”övervintra” till dess. Ansökningstrycket på detta program torde därvid öka.

Enligt STINTs stadgar skall stiftelsen också finansiera utländska postdoktorers vistelser i Sverige. Med postdoktorer menas i allmänhet personer som nyligen disputerat. Inom gästforskarprogrammet går STINTs stöd dock i första hand till seniora forskare. Detta påpekades i sakrevisionen av STINTs verksamhet 1998. Vi ser det som angeläget att ramen för utländska postdokstipendier ökas och att en bättre marknadsföring av ett sådant program sker.

Under de första åren har bedömningen av ansökningar inom postdok-

programmet på STINTs uppdrag skett vid forskningsråden. Inför bedömningen av ansökningarna för år 2000 övertog STINT granskningen - en åtgärd som vi bedömer vara naturlig och som ger ökad pluralism i bedömningsarbetet. Vi bedömer också att STINT har funnit en organisation och bemanning av dessa utvärderingsgrupper som garanterar vetenskaplig kvalitet i bedömningen.

År 2000 startades STINT ett program för *kortare utlandsvistelser för forskare* med löpande ansökningsförfarande. Även denna insats från Stiftelsen kan ses i ljuset av besparingar på forskningsrådets anslag. Inom programmet har t o m november 102 ansökningar behandlats och 45 har beviljats. Samtidigt har statens anslag till Svenska Institutet för motsvarande ändamål skurits ned. I ett nationellt perspektiv har bidrag till kortare utlandsvistelser inte nämnvärt ökats sedan STINTs övertagande av programansvaret. Vi bedömer denna typ av stöd som angeläget då det kan vara avgörande för fortsatt vidgat internationellt forskningssamarbete.

Gästforskarprogrammet kan också till delar ses som ett ersättningprogram för tidigare rådsfinansierade program. Trots en utökning av programmets budget med 50 % från 1998 till 1999 gick beviljningsgraden ner från 20% till 16 %. Vi hälsar med tillfredsställelse STINTs avsikt enligt VP-99 att ytterligare utöka budgetramen för detta program.

Av årsrapporten framgår ej fördelningen mellan yngre postdoktorer och mer etablerade seniora forskare, men förstärkning behöver framför allt ske på postdoknivå (jfr ovan). Programmet inrymmer även Konung Carl XVI Gustafs gästprofessur i miljövetenskap, som under fyra år fått mycket framträdande innehavare av stort värde för fortsatta internationella kontakter.

Gemensamt för flera stipendieprogram är att manliga i större andel än kvinnliga sökande beviljas anslag, STINT har genom olika åtgärder försökt gardera sig mot en sådan olikhet. En faktor bakom denna torde vara att kvinnor av familjeskäl har svårare att vistas utomlands i så långa sammanhängande perioder – ett år eller en termin – som nu krävs. Man borde därför överväga om inte en uppdelning av stipendietiden på flera perioder kunde göras.

Inom programområdet ”Internationalisering av undervisning vid universitet och högskolor”, en av STINTs två huvuduppgifter, har hittills mycket små insatser gjorts. Utbytesprogrammet *Teaching Excellence* med en budgetram på 3 respektive 5 Mkr för budgetåren 1998 och 1999 har hittills haft ett lågt sökandetryck. Under 1999 beviljades endast 11 bidrag för svenska lärare (0,78 Mkr) och 21 för utländska lärare (1,76 Mkr). Därtill har 6 stipendier i samverkan med Högskoleverket utdelats till stipendiater från de tre nya universiteten och tre högskolor för verksamhet vid amerikanska universitet, särskild kända för god grundutbildning. Vi bedömer att denna programform som avser stöd för långsiktigt lärarutbyte med utländska partneruniversitet har god potential och bör vidgas även till de större universiteten.

Inom området internationalisering av undervisning har STINT också redovisat en särskild satsning på 50 stipendier till doktorander inom det kulturvetenskapliga området. Satsningen bedöms av oss som angelägen,

men vi ställer oss frågande inför placeringen av denna särskilda satsning inom programområdet ”Internationalisering av undervisning”.

Med tanke på att STINT i sin verksamhetsplan 1999 anger målet att tredubbla denna budgetram fram till 2003 efterlyser vi ett programarbete i samverkan med universitet och högskolor för att finna nya former för stöd till detta område, utgående från institutionssatsningar och ökat bilateralt utbyte samt pedagogiskt utvecklingsarbete.

Internationalisering av utbildningen kräver ett större inslag av kurser givna på engelska vid svenska högskolor och universitet. I detta sammanhang vill vi särskilt uppmärksamma det nedgående sökandetrycket till språkutbildningar i Sverige. Denna fråga bör enligt vår uppfattning uppmärksammas av STINT, då språkkunskaper är av avgörande betydelse för internationaliseringen. Möjligen skulle intresset för de moderna språkutbildningarna öka med specialinriktningar mot olika utbildningsområden och tvärvetenskapliga kursutbud med kombination av språkutbildning och utbildning om länders geografi och kultur. Stöd behövs för att utveckla sådana kursprogram.

Fellowship-programmet – bilateralt projektbaserat forskningssamarbete – framstår som det mest flexibla bland stipendieprogrammen. Genom sin uthållighet och involvering av doktorander, nyblivna doktorer och seniora lärare och forskare kan satsningarna ge långsiktiga internationaliseringseffekter. Vi bedömer att detta program kan ge väsentliga bidrag till internationalisering av svensk forskning. Programmet föreslås preliminärt i VP-99 få något minskad budgetram. Bedömningsgruppen anser det angeläget att denna typ av stöd väsentligt utvidgas.

Programområdet ”Forskning och utbildning för internationell kompetens och förståelse” innehåller ett *scholarship-program*, som avser stipendier och utbildningskostnader för kurser på mastersnivå. Chalmers tekniska högskola hade redan vid STINTs start igångsatt utbildningar av detta slag som utgjorde förlaga till STINTs satsning. CTH har fortfarande en dominerande plats i programmet och erhöll 1999 25 av 82 beviljade stipendier inom 10 av 24 utbildningsprogram. Chalmers har nu 12 internationella master-program med cirka 200 antagna studenter, varav cirka hälften svenskar. Under åren har ett 50-tal doktorander rekryterats från denna grupp. Programmet är ett nytillskott som bidrar väsentligt till internationalisering av svensk utbildning och forskning. Vi rekommenderar dock STINT att aktivt verka för en större spridning av programmet såväl mellan ämnesområden som mellan olika universitet och högskolor. Det är vidare ytterst angeläget att STINT driver frågan om ett klart regelverk för en master-examen, som motsvarar internationella krav.

Långtidsplanen i VP-99 indikerar en budgetmässig nedtrappning av detta framgångsrika program till förmån för PhD scholarships till utländska studenter. Vi är positiva till att sådana möjligheter öppnas, men ej på bekostnad av masterprogrammet. Det borde vara möjligt att efter genomgångna framgångsrika masterstudier finansiera utländska doktorander inom det ordinarie svenska studiestödet.

Fr o m 1999 förekommer två mindre program, dels för *upphyggnad av områdeskompetens* (area studies) i samverkan med Riksbankens Jubile-

umsfond med inriktning mot Asien och dels s.k. *länderramar* för av stiftelsen prioriterade "länder i dynamisk utveckling". Det är ännu för tidigt att utvärdera dessa nya program.

STINT har också fr o m 2000 öppnat ett program för att öka svenska forskarstuderande möjligheter att tillbringa minst en termin vid ett utländskt universitet. Detta är ett angeläget område, men behovet är oerhört stort och för att täcka detta behövs en betydande budgetram. Vi är tveksamma till öppnande av nya programområden med uppenbar underbudgetering. Det leder till omfattande anslagssökande och beredning samt svårigheter att åstadkomma ett objektiva urval av stipendiater. Marknadsföringen av detta program har hittills varit ytterst begränsad.

EU:s ramprogram

STINT har t o m 1998 avsatt 311 Mkr av totalt utdelade 541 Mkr som *tilläggsfinansiering för svensk medverkan i EU:s fjärde ramprogram*. Av dessa har 100 Mkr (32%) gått till universitet och högskolor. Under 1999 anslogs totalt 46,5 Mkr för universitetens och högskolornas medverkan även i femte ramprogrammet och 22,8 Mkr till forskningsinstitut för samma ändamål.

STINT avser inte att göra några ytterligare åtaganden inom detta program. Vi har stor förståelse för STINTs ställningstagande då bidragen ofta har gått till forskargrupper som redan har ett väl etablerat internationellt samarbete. Vi har svårt att bedöma vilken roll den svenska motfinansieringen har haft för internationaliseringen. Vi har uppfattat att man i andra europeiska länder ej har tolkat motfinansieringskravet som direkta tilläggsanslag utan snarast motprestationer av infrastrukturell art och av redan nationellt finansierade tjänster inom högskolornas budgetramar. Vi har dock från flera håll mött stor oro för minskad svensk medverkan i EU-programmen, om annan motfinansiering inte kommer till stånd, särskilt från mindre institutioner och från tidigare anslagsinnehavare, t ex Kommunikationsforskningsberedningen och NUTEK, som genom åren haft 8 % respektive 51 % av utdelad motfinansiering i fjärde ramprogrammet.

Det finns inom högskoleområdet, med dess sviktande ekonomi, en stor risk för minskat antal EU-ansökningar, då finansiella förutsättningar saknas för den nödvändiga initialinsatsen för utarbetande av ansökan och uppbyggnad av nödvändiga europeiska nätverk. Vi föreslår att STINT överväger att inrätta ett *program för mindre planeringsanslag* för utformning av ansökningar till EU:s olika forskningsprogram. Behovet gäller inte minst för det kulturvetenskapliga området som kommer att få större utrymme i kommande program. Projektsamverkan av detta slag är ett av de bästa bidragen till ökad internationalisering av forskningen. Det ger också en bättre balans mellan svensk-europeisk och svensk-amerikansk forskningssamverkan.

Policyinriktade insatser

Till skillnad från flera andra stipendiegivande organisationer har STINT förpliktelser att verka för en ökad internationalisering. Detta ställer högre krav än att bara vara anslagsgivare. Stipendier är en väg att verka för internationalisering men den bör kompletteras med seminarier och debatter. På stiftelsens hemsida finner man motiv till varför internationalisering bör uppmuntras.

”Att ha internationella kontakter och konkreta erfarenheter av verksamhet i utländska akademiska miljöer måste ses som naturligt och nödvändigt inom alla vetenskapsområden, ges meritvärde vid fördelning av resurser och anslag, vägas in i tillsättning av tjänster och över huvud taget uppmuntras. Internationellt samarbete och utbyte måste bli ett reguljärt inslag i svensk högre utbildning och forskning.”

Då är det t ex negativt för internationaliseringen att tillströmningen till språkstudier minskar. Studenterna önskar visserligen förbättra sina språkkunskaper men de är inte intresserade av de teoretiska språkutbildningarna eller har utrymme för dem i sin grundutbildning. Varför inte i samverkan med studenterna utveckla nya språkutbildningar där det sker en koppling mellan språk och kulturella miljöer.

Ätminstone inom naturvetenskap krävs det numera att man publicerar sig i internationella tidskrifter. Därför vore det viktigt att verka för att en kurs i vetenskaplig engelska blir en obligatorisk del av forskarutbildningen.

Samverkan med andra organ

Enligt stiftelsens hemsida förutsätter STINTs verksamhet ett nära samarbete med universitet och högskolor och ett engagemang från enskilda lärare, forskare och forskarstuderande, studenter m fl. Ett gemensamt organ för detta saknas dock.

För att känna av behoven av nya program bör en aktiv dialog föras med lärosätena. Detta samarbete har hittills inte varit så omfattande. Av största vikt är att de internationella kanslierna vid landets lärosäten marknadsför STINT.

De stora stipendiegivande stiftelserna träffas regelbundet för en genomgång av anslagsmottagare för att förhindra dubbelanslag. En idé är att använda detta forum även till en diskussion angående inriktning.

När det gäller STINTs val av samarbetsländer finns ingen uttalad policy, varken när det gäller masterprogram eller upprättande av avtal, mer än att det skall vara länder i ”dynamisk utveckling”. Stiftelsen går här sin egen väg i valet av länder med en viss övervikt för Asien. Ett ökat samarbete med t ex utrikes-, utbildnings- och näringsdepartementen kunde kanske ge upphov till ett mer koncentrerat länderval från Sveriges sida.

Slutomdöme

STINT har under sina första fem år byggt upp en vittförgrenad och väl fungerande verksamhet. Det är dock ännu i tidigaste laget att bedöma vad denna verksamhet haft för effekter i stort på internationaliseringen av högre utbildning och forskning i Sverige. Uppenbart är att STINT under detta första skede mer eller mindre godvilligt tagit över verksamheter som tidigare skötts av forskningsråden och Svenska Institutet. Stegvis har dock STINT börjat utveckla sin egen policy och operera mer självständigt. En förutsättning för att detta skall lyckas är att dess styrelse får större inflytande än den rimligtvis kan ha haft hittills med flera ändringar av dess sammansättning och korta mandattider. Vi ser det därför som angeläget att STINTs verksamhet konsolideras genom längre mandattider för styrelsen så att en långsiktig policy kan förverkligas och bli bättre känd i högskolevärlden.

Trots att underlaget för rekommendationer ännu är provisoriskt har granskningsgruppen valt att relativt detaljerat lägga synpunkter på verksamhetens olika grenar. Förhoppningsvis kan de bidra till diskussionen inom STINTs styrelse och kansli. Gemensamma drag i rekommendationerna är att vi prioriterar breda program med inbyggd flexibilitet framför smala och ad hoc-betonade insatser. I ett par fall har vi pekat på att nystartade program varit underfinansierade i förhållande till den tänkta målgruppen även om de hittills klarat sig tämligen väl genom att de ännu inte hunnit bli allmänt kända.

En annan genomgående rekommendation är att fästa stor vikt vid återkopplingen från stipendiater och andra anslagsmottagare, t ex genom systematiska utvärderingar några år efter anslagets utnyttjande. I stort behov av empiriskt underlag och diskussion i en bredare krets av intressenter är utformningen av det särskilda programmet för internationalisering av undervisningen som hittills inte visat sig tillräckligt attraktivt.

Bilaga

FÖRDELNINGEN AV STIPENDIER ENLIGT KÖN, VETENSKAPSSOMRÅDE, HÖGSKOLEORT OCH MOTTAGARLAND (I PROCENT AV SAMTLIGA)

	POSTDOKTORER	VISITING SCIENTISTS	FELLOWSHIPS	TEACHING EXCELLENCE	SCHOLARSHIPS
Antal stipendier	378	136	90	79	398
Kön					
Män	78	80	78	67	ej uppgift
Kvinnor	22	20	22	33	
Vetenskapsområde					
Kulturvet	17	17	23	47	11
Medicin	17	24	20	14	12
Naturvet	42	35	28	5	8
Teknik	17	21	22	32	67
Lantbruk	7	2	7	3	2
Högskoleort					
Uppsala, Lund	38	38	40	18	26
Stockholm, Göteborg	46	51	42	23	52
Linköping, Umeå, Luleå	12	9	14	15	22
Övriga	4	2	3	44	0
Samverkansland					
USA, UK, Australien, Kanada	76	48	48	62	0
Europa utom UK	21	44	11	18	0
Övriga	3	8	41	20	100

Genom regeringsbeslut den 24 juni 1994 inrättades med medel från de tidigare löntagarfonderna en stiftelse för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT). Enligt STINT:s stadgar (§ 18) har Kungl. Vetenskapsakademien rätt att granska stiftelsens verksamhet. Under våren 2000 tillsattes därför en granskningsgrupp för detta uppdrag. Denna rapport redovisar granskningen av STINT:s verksamhet 1994-juni 2000.

**KUNGL.
VETENSKAPSAKADEMIEN**
THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF SCIENCES

Box 50005, 104 05 Stockholm
Tel: 08-673 95 00, Fax: 08-15 56 70
E-post: info@kva.se, Webbplats: www.kva.se